

УДК 94:[347.962:174](438)»1918/1939»

СУДДЯ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ПРАВОВІ ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ (1918–1939 РОКИ)

О. Липитчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: lupitchuk@ukr.net*

Показано, що із відновленням польської державності 1918 року в нових історичних умовах були створені законодавчі гарантії правового статусу суддів. Важливим гарантом незалежності суддів стала Березнева конституція 1921 року З'ясовано, що одним із головних завдань польського судочинства стало створення нового типу польського судді. Йшлося передусім про формування високоморального польського судді, який би відповідав найвищим вимогам як громадянин та державний діяч.

Виявлено роль правничої преси, на шпальтах якої виступили вчені-теоретики та практики польського судочинства, які звернули особливу увагу на морально-психологічні вимоги до суддів. Це набуло особливої вагомості в умовах, коли став порушуватися принцип суддівської незалежності. Висвітлено досвід реалізації таких вимог судовими органами.

Обґрунтовано тезу про те, що в досліджуваній період не було створено єдиної концепції морально-психологічного образу польського судді. Цьому заважала низка об'єктивних причин, які значно впливали на суддівську корпорацію.

Ключові слова: міжвоєнна Польща, судді, правнича преса, морально-психологічні вимоги, правовий статус.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.71.042>

Постановка проблеми. Становлення та розвиток польської судової системи у міжвоєнний період розглядають здебільшого як історію законодавчих актів. Прийняті в цей період закони регулювали проблеми, пов'язані зі статусом польського судді, його обов'язками та повноваженнями. У законах надавали перевагу правовим вимогам формування суддівського корпусу. Законодавство не визначало морально-психологічного образу польського судді. Проте саме від суддівського складу, характеру здійснюваних ним функцій залежала довіра суспільства до судової влади. Тому ця проблема набувала самостійного значення і потребувала окремого вивчення. Це стало справою спільних зусиль польських науковців, практиків, які на шпальтах правничої преси намагалися сформулювати морально-психологічні вимоги до суддівського корпусу. Оскільки ця проблема залишається дискусійною в сучасній історико-правовій науці, тому важливим є досвід міжвоєнної Польщі, у правовому полі законодавства якої перебували й українські землі.

Стан дослідження. Деякі аспекти цього питання знайшли відображення в працях польських науковців М. Бучковського, Б. Врублевського, В. Думека, К. Фіріґа, К. Флещинського, Т. Кендзерського, В. Свіда, А. Редзика, З. Сітницького та ін. Проблема морально-психологічного образу польського судді в міжвоєнний період так і не стала предметом окремого дослідження, тому має значні перспективи для вивчення.

Метою статті є з'ясувати зміст морально-психологічних вимог до польських суддів, які сформувавши науковці та практики в міжвоєнній Польщі; охарактеризувати суспільно-політичні та економічні реалії, в яких формувався образ польського судді.

У процесі виборювання незалежності Польської держави 1 вересня 1917 року відбулося урочисте відкриття польських судів на території Королівства Польського під назвою королівсько-польських (królewsko-polskich), які оголошували вироки іменем Корони Польської [29, s. 28–29]. Це стало певним прологом до процесу становлення незалежних польських судів.

Польська громадськість з великою надією сприйняла відновлення польських судів. З приводу їхнього відкриття тогочасна столична преса писала: «...йдеться про те, щоб ожив глибокий дух права, щоб громадянин мав впевненість, що в цім краю кожний спір буде справедливо та швидко вирішений, кожна кривда відшкодована, кожний злочин покараний» [10, s. 667]. Колишній прокурор К. Рудницький згадував: «Для нас, юристів Королівства, то був день великого свята, бо для нас починала реалізовуватися віра в незалежність Польщі. Адже польські суди сприймалися як перший атрибут державної влади, правосуддя. За суддівські столи могли сісти народжені на цій землі люди, говорити рідною мовою, радитися та судити в інтересах польського суспільства...» [24, s. 45].

З набуттям незалежності важливим етапом у становленні та функціонуванні судової системи стала Березнева конституція 1921 року, яка визначила правовий статус суддів в перші роки відновленої Польської Республіки [27, s. 326–342]. Зокрема, у статті 77 було зазначено, що «судді у виконанні своїх обов'язків незалежні і керуються тільки законами». Гарантом незалежності суддів була засада, відповідно до якої суддя не міг бути звільнений з посади, усунутий від виконання обов'язків, переміщений на інше місце роботи або переведений на пенсію всупереч своїй волі. Це могло статися тільки на підставі судового рішення відповідно до закону (стаття 78). Конституція затвердила положення про призначення суддів президентом, окрім обрання населенням мирових суддів (стаття 76).

В умовах стабілізації структури загальних судів на всій території Польської Республіки перед судовою владою постали нові завдання. На урочистому зібранні під час відзначення п'ятої річниці діяльності королівсько-польських судів у присутності Начальника Держави її окреслили у своїх виступах відомі польські юристи та організатори судочинства С. Буковецький, Ф. Новодворський, Г. Коніц, Е. Рапппорт, Ц. Поніковський. Зокрема, тогочасний міністр юстиції В. Маковський визначив такі два головні завдання польського судочинства – створити новий тип польського судді та підготувати загальнодержавне польське законодавство. Йшлося про формування високоморального типу польського судді, який би відповідав найвищим вимогам як громадянин та державний діяч. Польський суддя, за словами першого голови Найвищого суду Ф. Новодворського, мусить бути «чистим, мужнім, професійно підготовленим, самовідданим, гаряче любити Вітчизну, безстороннім і завжди пам'ятати про те, що у здійсненні правосуддя всякий компроміс з політикою є розпадом, а зв'язок з нею при винесенні вироку – ганьба» [10, s. 668]. Зокрема, В. Маковський наголосив, що тільки суддівська незалежність у поєднанні з чіткою організацією органів судочинства можуть створити в суспільстві атмосферу впевненості, що «правосуддя здійснюватиметься відповідальними, з почуттям обов'язку людьми, а з іншого боку – судді будуть забезпечені необхідними гарантіями, які існують у сучасних правових державах» [29, s. 70].

Тогочасний рівень судочинства В. Маковський охарактеризував як такий, що не відповідає новим політичним, соціальним та економічним умовам Польської

Республіки, було визнано справедливими вимоги суспільства, щоб «правосуддя здійснювалося об'єктивніше» і «кожний громадянин міг скористатися доступним і швидким правосуддям» [29, s. 68]. Отже, вже на початках розбудови судової системи в міжвоєнній Польщі очільниками судочинства були сформовані найголовніші морально-етичні вимоги до польських суддів.

Однак організатори польського судочинства у вирішенні поставлених завдань зіткнулися з великими труднощами, зокрема з найгострішою – проблемою суддівських кадрів. Загалом у Польщі було на 1/3 менше суддів, ніж у довоєнний період у розвинутих західноєвропейських країнах [29, s. 32–40; 47–51].

Ситуація погіршувалася складним фінансовим становищем Польщі. У 1925 році група відомих польських юристів, зокрема Е. Раппапорт, А. Могільницький, Я. Ямонтт звернулася до парламенту та уряду із «зауваженнями», в яких йшлося про «небезпеку, що загрожує зменшенню поваги до польського судочинства», «судді нижчих і вищих судів, не оминаючи навіть Найвищого суду, або вже пішли, або мають намір піти із судочинства», і однією із причин такого стану були низькі заробітки [20, s. 615–616; 629].

Викликало також занепокоєння незадовільним станом університетської підготовки суддів та суддівської практики, надмірне переобтяження суддів великою кількістю справ, незадовільні умови праці і діяльності суддів. Усе це позначалося на ефективності судочинства та спричиняло затяжний і поверховий розгляд справ. Звучали рекомендації уникати всіляких скорочень як судів, так і судових посад, і припинити шкідливу для судів «ощадність» [20, s. 615].

Поряд із об'єктивними труднощами, які доводилося долати в процесі організації судочинства, почали порушуватися демократичні засади Березневої конституції 1921 року. Претенденти на посаду суддів проходили ретельну перевірку поліцією та державними органами влади, що узалежнювало суддю від адміністративної та виконавчої влади [2, арк. 8; 5]. На думку відомих польських юристів, «небезпекою» для судочинства ставали «невизначеність положення та пониження його адміністративними владами» [31, s. 616].

Закон «Про устрій загальних судів» 1928 року хоч і проголосив формально конституційні положення про незалежність суддів (стаття 79), однак містив статті, які значно її обмежували. Закон надавав право президентові і міністрові юстиції упродовж трьох місяців від дня його оголошення переводити (без згоди зацікавлених) на інше місце праці або звільняти на пенсію суддів Найвищого суду, упродовж року – суддів апеляційних судів і упродовж двох років – суддів окружних і гродських судів (стаття 284 § 1) [23]. Суддівський корпус опинився в залежності від вищої виконавчої влади. Ці статті закону дали змогу міністрові юстиції відправити на пенсію першого голову Найвищого суду В. Сейду та голову кримінальної палати А. Могільницького, які виступили проти обмеження незалежності судів та суддів [15, s. 14; 17, s. 13–14].

Після прийняття цього закону відомий юрист, голова апеляційного суду у Львові, А. Червінський висловив сумнів щодо дотримання принципу суддівської незалежності в законі, наводячи статтю 120 § 2, за якою суддя міг бути переведений «для добра правосуддя або для поваги суддівського становища» на підставі рішення загальних зборів вищого суду за поданням міністра юстиції. На його думку, це було порушенням статті 78 Березневої конституції [7, s. 33–34]. Адже загальні збори суду не були судом з компетенцією до видання судових вироків, а лише адміністративною судовою інституцією, яка мала виконувати певні адміністративні дії. Безперечно, в судочинстві «можна було знайти осіб, яких треба усунути, але для цього існують, –

як писала газета «Głos Sądownictwa», – положення про дисциплінарний суд, а не методи постійної суддівської усувальності» [9, s. 370].

Наступними роками Закон «Про устрій загальних судів» 1928 року підлягав змінам відповідно до потреб влади, яка набувала авторитарного характеру. Влада вважала за потрібне посилити свій контроль за особовим складом суддів та діяльністю судів. Згідно з розпорядженням Президента від 23 серпня 1932 року, влада, яка призначала суддів, набула право переведення суддів усіх судів без їхньої згоди до іншого рівнозначного суду або звільнення на пенсію в двомісячний строк [20, s. 661]. Цей акт значно обмежив суддівську незалежність. На зламі 30-х років ХХ століття один польський суддя стверджував, що «законодавець грається із засадою суддівської незалежності» [13, s. 332].

Згідно з Квітневою конституцією 1935 року суди перестали бути «органами народу» і стали державними органами (визначення «незалежні» було пропущено), які підлягають президентові. Хоча, за цією Конституцією (стаття 65), президент призначав суддів, але статті 66, 67 надавали право адміністративній владі призупиняти засаду неусувальності та широкі можливості переміщення та усунення суддів взагалі в період реорганізації судоустрою, яка проводилася на підставі «законодавчого акта» [26, s. 364–378]. Сама конституція створювала умови для більшої залежності суддів від виконавчої влади.

У цих умовах, усвідомлюючи роль суддівської корпорації в суспільстві, як важливого чинника у розвитку соціальних відносин, намагаючись зберегти довіру громадян до суду, низка вчених-теоретиків, практиків виступила на шпальтах правничої преси з критикою спроб влади порушити принцип незалежності суддівської влади [22]. Водночас було звернуто особливу увагу на морально-психологічні вимоги до суддів та зроблено спробу окреслити морально-етичний образ польського судді. Для розуміння взаємозв'язку проблеми незалежності судової влади з морально-психологічним образом судді автори наводили цікаві історичні факти з історії польської державності і права. Зокрема, В. Думек, звертаючись до історичного минулого Польщі, зазначив, що у ХVI столітті домінуюча в суспільстві шляхта намагалася мати в представництві всіх влад вірних виконавців тільки своєї волі, щоб були як «листи, які більше нічого не говорять, окрім того, що в них написано». Намагаючись зробити залежною від себе законодавчу і виконавчу владу, шляхта замахнулася і на судову владу. Судова реформа у 1578 року (Коронний трибунал) знаменувала певний поступ, оскільки виокремлювала судову владу. Водночас, реформою було усунуто суддівську незалежність як шляхом щорічного вибору депутатів (усувальність суддів), так і обранням їх на сеймиках (залежність від шляхти). Сумні наслідки не забарилися. В ХVII столітті вже зривалася робота Трибуналу, як і сейму. Шляхетський стан досягнув усього, що бажав: «самі управляємо кораблем, самі собі обираємо напрямок» – так жартувала шляхта з сейму, суду і короля. Зміст цієї епохи автор розкриває через образ Яна Сwoжовського¹ – підкоморія, досвідченого парламентарія, підсудка, доброчинця Конвенту, надзвичайно розумного, толерантного, досконалого психолога, знавця сімейного і римського права, третейського суддю в полюбовних судах [8, s. 421]. Отже, використовуючи історичні екскурси, автор звернув увагу на те, що тільки незалежна судова гілка влади має стати фундаментом образу польського судді.

¹ У Львова зберігся пам'ятник Яну Сwoжовському у вигляді лежачого лицаря в зброї, без опертя на лікті, обличчя відображає виразність і думки, а в розташуванні тулуба, голови і спущених плечах стільки безсилля, втоми, змученого життям чоловіка, стільки сонного заспокоєння, що хочеться затримати дихання, щоб старця того не розбудити...

Цю думку поділяли й інші відомі польські вчені та практики. Знаний в міжвоєнній Польщі знавець кримінального права, суддя Найвищого суду Я. Ямонтт запропонував, щоб міністр юстиції, будучи незалежним ані від парламенту, ані від уряду, обирався народом на семилітній строк. Вчений згадав постать непохитного канцлера періоду правління короля Стефана Баторія (1576–1586) Яна Замойського, який свавільний шляхті, що не хотіла визнавати жодних законів, спромігся протиставити повагу до законів [14, s. 203–204]. Утім, З. Сітніцький висунув ідею, що перший голова Найвищого суду має здійснювати контроль над всіма судами, а його становище має прирівнюватися статусу міністра. Щоб залишатися незалежним, він не повинен входити до складу уряду [25, s. 281–287]. Отже, польські теоретики і практики на шпальтах правничої преси відстоювали принцип незалежності судової влади, що мав стати базовим підґрунтям, на якому формувався образ польського судді.

Натомість В. Думек зробив спробу визначити основні морально-психологічні вимоги, які мають втілювати в своїй діяльності польські судді. «Нехай відійде образ судді, – пише автор, – кар’єриста, безхребетного щодо впливових осіб... нехай всякі ознаки послууху будуть вирвані з корінням із суддівського середовища, які мають бути зразком демократичних відносин, де тільки чесна заслуга, правдива свідомість, глибоке бачення і суддівська сумлінність можуть викликати гідність і повагу» [8, s. 417]. Другою засадничою рисою морально-психологічного портрету польського судді автор вбачає у ньому представника сучасної культури. В. Думек посилається на думку авторитетного польського юриста, професора Ягеллонського університету, президента Кодифікаційної Комісії К. Фіріга, який доводив, що суддя має поєднувати інтелект і високу культуру. Не наука для науки, не закон для закону, а наука і закон для життя. Завдання судді полягає, як вважає авторитетний вчений, у вирішенні практичних життєвих випадків. Суддя має поєднувати талант, знання і серце. Суддя має оперувати не тільки як найбільшою сумою знань, але й добре організувати університетську науку, спираючись на досвід знаних практиків. Саме це й викристалізовує образ судді – джентельмена – людини, яка відгукується на людські слабкості, громадянина з великим серцем і великим розумом. Така позиція підтверджується словами В. Гаснера про те, що «рівень суддівської корпорації є каменем спотикання для етики народу і що почуття законності, яке живе в народі, повинно кристалізуватися в його суддях [8, s. 419]. Завершує морально-психологічний образ польського судді теза про те, що суд – святиня, а суддя – то священик, який має усвідомлювати доленосність і вагомість свого обов’язку, важливість суддівської праці – мусить відчувати себе капеланом справедливості [8, s. 419–420].

Проблему морально-психологічного образу польського судді підняв суддя окружного суду в Торуні Т. Петриковський. В одній зі своїх публікацій він наголосив на відсутності наукових праць, в яких би досліджувалася роль та місце польського судді в суспільстві, його права та обов’язки Т. Петриковський запропонував до уваги висновки дослідження німецького адвоката М. Берадта з питань морально-психологічного образу сучасного судді. Основні тези німецького правника зводилися до: сучасний суддя – людина мисляча, чуйна, та, яка розуміє важливість своєї професії; суддя має бути передусім справедливим; суддя не тільки виконавець закону, але й творець права; незалежність судді – це неусувальність та недоторканість; орієнтуватися на засаду «справедливості над законом»; не проявляти політичних поглядів; бути добре підготовленим професійно; знати психологію, історію, літературу; вирокі мають бути безсторонніми і незалежними від уподобань і симпатій; під час винесення вироку вважати на мотиви злочину; уважно ставитися до покарань, особливо ув’язнення тощо. Автор статті зазначив,

що висновки німецького адвоката можуть стати підставою до дискусій серед правників на тему образу сучасного судді [18, s. 121–124].

В іншій своїй статті Т. Петриковський подав своє бачення образу сучасного судді. Правник звернув увагу на важливість міцного фізичного стану суддів. Добрий настрій, внутрішня злагода, що дає здоров'я – це важливі складові в житті судді та відіграють першочергову роль у його роботі. Здорова людина виражає оптимізм до життя і часто знаходить вихід у найзаплутаніших ситуаціях, які, здавалося, є безнадійними. Автор також зазначив, що суддя має володіти високими моральними якостями та почуттям етики. Якщо, на думку Т. Петриковського, кандидат на посаду судді не має сильного характеру, йому бракує відваги висловити свою думку, охоплений страхом перед начальством та іншими високопосадовцями, то людина може бути добрим правником, але ще не суддею. Від судді треба вимагати, щоб він мав високу моральну планку. А це означає, пише автор, сильний характер, нездоланну волю [19, s. 92–94].

Водночас можна констатувати, що і польська влада була зацікавлена у підтримці високої репутації суддівського корпусу. Адже в умовах, коли він підпадав у дедалі більшу залежність від виконавчої влади, необхідно було зберегти ефективність роботи суддів. Документи свідчать, що у 1930-х роках дисциплінарні суди досить регулярно розглядали справи суддів, які обвинувачувалися у порушенні службових обов'язків, законів, хабарництві, корупції, аморальній поведінці. За порушення процедури винесення вироків, неточне тлумачення законів, неналежний контроль за справами, порушення процедури розслідування справ, некоректні відносини з підлеглими суддями суддя міг отримати зауваження чи догану.

Із двадцяти справ, які розглядав дисциплінарний суд округу Апеляційного суду у Львові 1935 року, в дев'яти судді отримали догану, в п'яти був винесений виправдувальний вирок, у трьох – переведені на інше місце роботи, в двох – отримали зауваження, в одній – відправлено на пенсію [4, арк. 2–56; 5, арк. 2–102]. Зокрема, за недбале оформлення справ (44 випадки порушень) гродський суддя з Винник С. Буковчик був переведений на інше місце роботи. В обґрунтуванні вироку було зазначено, що серед численних проступків, здійснених суддею, є багато таких, які не можна виправдати навіть надмірним завантаженням, і вони – яскравий приклад прояву безвідповідальності у розгляді кримінальних справ. Наголошувалося, що таке ставлення до службових обов'язків нанесло значну шкоду правосуддю [4, арк. 19–34]. Суворі вирокі стосувалися і тих суддів, поведінка яких не відповідала високим моральним вимогам [4, арк. 7–9]. Проте, якщо дії судді набирали кримінального характеру, його могли усунути з посади без права у подальшому обіймати посаду судді [1, арк. 29–36].

Найпоширенішою мірою покарання дисциплінарного суду була догана, коли неправомірні дії суддів наносили значну шкоду правосуддю, підривали авторитет суддівської влади. Суддя гродського суду в Золочеві Я. Пуковський допускав численні порушення в оформленні вироків по кримінальних справах, порушував положення Кримінального кодексу, проявив зневагу до поліції [5, арк. 14–17]; суддя гродського суду в Подбужу А. Паперковський не проявив належної відповідальності і сумління у виконанні своїх обов'язків, що призвело до 20-місячного затягування розгляду справи [5, арк. 19–22]; суддя гродського суду В. Кутах Т. Рубріх, порушуючи службову дисципліну, не оформлював в необхідні терміни вирокі з обґрунтуванням по справах [5, арк. 24–25]; гродський суддя в Миколаєві П. Ярема проявив недбалість в оформленні документації [5, арк. 94–101]; суддя гродського суду в Солотвіні Є. Белонський, розглядаючи кримінальну

справу виявив незнання положень закону та допустив порушення в процесі просування справи та інстанціях [4, арк. 14–18]; суддя гродського суду в Ходорові К. Внук, обвинувачений у порушенні процесуального порядку слідства та розгляду справ [4, арк. 36–40]; голова гродського суду в Гвозджу А. Дідужко допустив необ'єктивність та нетактовність у відносинах з підлеглими [4, арк. 54–56].

За незначні порушення дисциплінарний суд виносив вироки у формі зауваження. Гродський суддя в Надвірній С. Небеж отримав зауваження за незнання законів [3, арк. 7–9]; судді окружного суду в Бережанах, доктору Л. Фудалі суд виніс зауваження за порушення процедури оформлення справ [3, арк. 42–56].

У випадках, коли звинувачення не були доведені, суд виносив виправдувальний вирок. Голова гродського суду в Бродях Ю. Бенськовський був виправданий, оскільки його дії не принесли жодної шкоди у діяльності суду; суд виправдав М. Баліцького, голову гродського суду в Щирці, оскільки показання на нього виявилися недостовірними і спричинені захланним станом речей, який панував у суді та зусиллями голови його впорядкувати [4, арк. 10–13].

Щодо гродських суддів в Скалаті М. Отта та в Золочеві А. Олексюка суд не відкрив справ, оскільки не було для цього підстав [3, арк. 10–11].

Отже, вироки дисциплінарних судів давали картину найбільш типових, морально-психологічних та етичних проступків суддів. Водночас важливіших справ з більш суворими санкціями надходило до Найвищого дисциплінарного суду не більше, ніж два десятки на рік (на тритисячну суддівську громаду) [11, s. 2].

Про те, що виконання суддями своїх професійних обов'язків було далеким від ідеалу, свідчать матеріали візитацій (перевірок) судів [5; 1].

Існувало багато об'єктивних причин, які значно впливали на якість суддівського складу. Підготовка юристів в університетах відставала від потреб життя [20, s. 651]. Стан судової практики, яку проходили апеланти, також не відповідав потребам підготовки висококваліфікованих суддів [16, s. 672–675; 24]. Значна частина суддів опинилася в складному матеріальному становищі. Особливо це стосувалося найчисленнішої групи – гродських суддів [12].

Негативно впливала на морально-психологічний стан суддів значна переобтяженість суддів справами, особливо на рівні нижчих судів. За таких умов судді не мали змоги ознайомитися з фаховою літературою, всіма проявами людського життя, підвищувати свій фах [11]. Як написав один із суддів: «Існують великі справи, які розглядаються під тиском влади і феміди найдокладніше. Але існують тисячі справ дрібних, на яких немає часу, щоб належно їх розглянути. І немає нічого дивного, що при такій навалі справ суддя «меле» справи...» [6]. Інший суддя зазначив, що «... не мають часу судді на підтримку контактів зі світом, ознайомитися з правничою літературою, пресою, вічно пригнічені, розчаровані, змучені, поглинуті сирістю провінційного життя, обтяжені статистичними даними наслідків своєї праці, байдужі до її змісту і сенсу. Не бачать нічого іншого, крім суперечок і злочинів. Не можуть розібратися в суті процесів» [6]. Все це не сприяло втіленню в життя морально-психологічних та етичних вимог до суддів.

Яскравим підтвердженням цього є характеристика діяльності судів самими суддями. У 1938 році відділ кримінального права університету в м. Вільно провів анкетування серед гродських суддів, які висловили свою думку щодо діяльності польських суддів. Анкета мала анонімний характер і не викликала сумніву щодо щирості суддівських відповідей. У цих матеріалах знаходимо багато цікавої інформації щодо характеристики морально-психологічного та етичного рівня стану суддівської корпорації. Наведемо окремі міркування: «Часто чую думку, що менших

злочинців карають, а більших – ні, тож я цю думку поділяю: загалом, коли йдеться про вищих службовців і чиновників, то їх не притягують до кримінальної відповідальності, бо суд не починає слідства, а прокуратура з різних міркувань не хоче: «... судді застосовують покарання не відповідно до злочину, а враховують часто суспільне становище обвинуваченого, його заслуги, родинні зв'язки, що внаслідок призводить до несправедливого покарання...»; « Часто селяни подають скарги на суд старостам, оскільки незадоволені судовими вироками. Серед низів повага до правосуддя падає»; «Якщо селянин вкрав дерево – шість місяців ув'язнення, а пан викрав касу – то здійснив необережність, зроблять його вар'ятом і нічого йому не буде» тощо [28, s. 474, 477–479].

Отже, проблема морально-психологічних вимог до суддівського корпусу в міжвоєнній Польщі потребувала особливої уваги. Це питання здебільшого було підняте на шпальтах правничої преси. У його обговоренні взяли участь відомі вчені, адвокати, судді. Проте, це не переросло в широку дискусію і тому не було створено єдиної концепції морально-психологічного образу польського судді. Тим більше не було прийнято будь-яких документів, які б хоч частково стосувалися цієї проблеми. Водночас дане питання потребує подальшого всебічного та глибокого вивчення як важливого теоретичного і практичного досвіду.

Список використаних джерел

1. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 11. Оп. 26. Спр.189; 269; 275.
2. ДАЛО. Ф. 11 (Львівський окружний суд). Оп. 26. Спр. 10.
3. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). Ф. 205. Оп. 1. Спр. 2540.
4. ЦДІА України у Львові). Ф. 205 (Прокурор апеляційного суду у Львові). Оп. 1. Спр. 2539.
5. Archiwum Państwowe w Krakowie. Zespół 439. Sygnatura 54, 275.
6. *Buczowski M.* Zaniedbane dziedziny życia sędziego // *Głos Sądownictwa*. 1937. Nr. 6. S. 466–468.
7. *Czerwiński A.* Ustrój sądów powszechnych. Lwów: Nakładem Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów R. P. we Lwowie, 1928. 52 s
8. *Dymek Wl.* O typ polskiego sędziego // *Czasopismo Sędziowskie*. 1930. Nr. 7–8. S. 414–421.
9. *Fleszyński K.* Czego oczekuje sądownictwo // *Głos Sądownictwa*. 1937. Nr. 5. S. 369–373.
10. *Fleszyński K.* Niepodległe sądy polskie // *Głos Sądownictwa*. 1937. Nr. 9. S. 665–669.
11. *Fleszyński K.* Rachunek sędziowskiego sumienia // *Głos Sądownictwa*. 1938. Nr. 1. S. 670–676.
12. *Fleszyński K.* Realne gwarancje niezawisłości sędziowskiej // *Głos Sądownictwa*. 1939. Nr. 2. S. 105–109.
13. *Glass J.* Praworządność w Polsce na tle organizacji sądownictwa (Luźne uwagi) // *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1930. II półr. S. 229–336.
14. *Jamontt J.* O zmianie przepisów Konstytucji dotyczących władzy sądowej // *Głos Sądownictwa*. 1930. Nr. 4. S. 201–205.
15. *Kotowski S.* Siedemdziesięciolecie Sądu Najwyższego // *Nowe Prawo*. 1989. Nr. 4. S. 3–17.
16. *Muraszko C.* Postulaty organizacji aplikacji sądowej // *Głos Sądownictwa*. 1937. Nr. 9. S. 670–676.
17. Pierwsi prezesi Sądu Najwyższego / Opr. W. Sbrzypiński. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 44 s.
18. *Pietrykowski T.* Jakim powinien być dobry sedzia? (Martin Beradt: «Der Deutsche Richter», Rütten u. Loening Verlag Frankfurt a. Main, 1930, str. 230) // *Chasopismo Adwokatów Polskich*. 1930. Nr. 10, 11. S. 121–124.

19. Pietrykowski T., Kwalifikacje fizyczne i moralne sędziego // *Głos Sądownictwa* 1938, Nr. 2. S. 92–94.
20. *Plaza S.* Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Okres międzywojenny. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2001. Cz. 3,762 s.
21. *Prochazka J.* W sprawie reformy aplikacji sądowej // *Głos Sądownictwa*. 1938. Nr. 1. S. 8–13.
22. *Redzik A.* Czasopisma prawnicze a unifikacja prawa w Polsce międzywojennej. URL: <https://journals.umcs.pl/sil/article/download/2696/pdf>
23. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (DzURP)*. Nr. 12. Poz. 93.
24. *Rudnicki K.* Wspomnienia prokuratora. Warszawa: Czytelnik, 1956. 207 s.
25. *Sitnicki Z.* Rewizja Konstytucji a sądownictwo // *Głos Sądownictwa*. 1930. Nr. 5. S. 281–287.
26. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. // *Historia państwa i prawa Polski* Źródła. Wrocław, 1998. 444 s.
27. Ustawa z 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej // *Historia państwa i prawa Polski* Źródła. Wrocław, 1998. 444 s.
28. *Wróblewski B., Świda W.* Sędziowski wymiar kary w Rzeczypospolitej Polskiej. Ankieta. Wilno: Wydano z zasiłku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Rektoratu U.S.B., 1939. 484 s.
29. Wznowienie sądownictwa państwowego polskiego (pięćdziesiąt lat 1917–1922). Warszawa, 1923. 76 s.

References

1. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO). F. 11. Op. 26. Spr. 189; 269; 275.
2. DALO. F. 11 (Lvivskiy okruzhnyi sud). Op. 26. Spr. 10.
3. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi (dali – TsDIA Ukrainy u Lvovi). F. 205. Op. 1. Spr. 2540.
4. TsDIA Ukrainy u Lvovi). F. 205 (Prokuror apeliatsiinoho sudu u Lvovi). Op. 1. Spr. 2539.
5. Archiwum Państwowe w Krakowie. Zespół 439. Sygnatura 54, 275.
6. Buczkowski, M. (1937). Zaniebane dziedziny życia sędziego. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 6, 466–468.
7. Czerwiński, A. (1928). *Ustroj sądów powszechnych*. Lwów: Nakładem Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów R. P. we Lwowie, 52 s.
8. Dymek, Wl. (1930). O typ polskiego sędziego. In: *Czasopismo Sędziowskie*, Nr. 7–8, 414–421.
9. Fleszyński, K. (1937). Czego oczekuje sądownictwo. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 5, 369–373.
10. Fleszyński, K. (1937). Niepodległe sądy polskie. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 9, 665–669.
11. Fleszyński, K. (1938). Rachunek sędziowskiego sumienia. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 1, 670–676.
12. Fleszyński, K. (1939). Realne gwarancje niezawisłości sędziowskiej. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 2, 105–109.
13. Glass, J. (1930). Praworzędność w Polsce na tle organizacji sądownictwa (Luźne uwagi). In: *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, II półr., 229–336.
14. Jamontt, J. (1930). O zmianie przepisów Konstytucji dotyczących władzy sądowej. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 4, 201–205.
15. Kotowski, S. (1989). Siedemdziesiąt lat Sądu Najwyższego. In: *Nowe Prawo*, Nr. 4, 3–17.
16. Muraszko, C. (1937). Postulaty organizacji aplikacji sądowej. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 9, 670–676.
17. *Pierwsi prezesi Sądu Najwyższego*. (1988) / Opr. W. Sbrzypiński. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

18. Pietrykowski, T. (1930). Jakim powinien być dobry sedzia? (Martin Beradt: «Der Deutsche Richter», Rütten u. Loening Verlag Frankfurt a. Main, 1930, str. 230). In: *Chasopismo Adwokatow Polskich*, Nr. 10, 11, 121–124.
19. Pietrykowski, T. (1938). Kwalifikacje fizyczne i moralne sędziego. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 2, 92–94.
20. Płaza, S. (2001). *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Okres międzywojenny*. Kraków: Księgarnia Akademicka, Cz. 3.
21. Prochazka, J. (1938). W sprawie reformy aplikacji sądowej. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 1, 8–13.
22. Redzik, A. Czasopisma prawnicze a unifikacja prawa w Polsce międzywojennej. Retrieved from <https://journals.umcs.pl/sil/article/download/2696/pdf>
23. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. In: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (DzURP)*. Nr. 12. Poz. 93.
24. Rudnicki, K. (1956). Wspomnienia prokuratora. Warszawa: Czytelnik.
25. Sitnicki, Z. (1930). Rewizja Konstytucji a sądownictwo. In: *Głos Sądownictwa*, Nr. 5, 281–287.
26. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (1998). In: *Historia państwa i prawa Polski Zrodła*. Wrocław.
27. Ustawa z 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. (1998). In: *Historia państwa i prawa Polski Zrodła*. Wrocław.
28. Wróblewski, B., Świda, W. (1939). *Sędziowski wymiar kary w Rzeczypospolitej Polskiej. Ankieta*. Wilno: Wydano z zasiłku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Rektoratu U.S.B.
29. *Wznowienie sądownictwa państwowego polskiego (pięciolecie 1917–1922)*. (1923). Warszawa.

**A JUDGE IN THE INTERWAR POLAND:
LEGAL AND MORAL-PSYCHOLOGICAL REQUIREMENTS
(1918–1939)**

O. Lypytchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: luputchyk@ukr.net*

In the course of Poland's fight for its independence, the Polish courts were recovered. Polish society perceived them as the first attribute of governmental power and justice.

Upon becoming independent, an important step for the establishment and functioning of the judicial system in Poland was the March Constitution of 1921 determining the legal status of judges in the first years of the restored Republic of Poland. The guarantor of judges' independence was the principle, according to which a judge could not be fired, suspended, transferred to other duties, or retired against his or her will.

Under the conditions of stabilization of the general court structure throughout the entire Republic of Poland, the judiciary faced new tasks. One of the main tasks of the Polish justice system was the creation of a new type of a Polish judge. It had to be a principled judge who would meet the highest requirements both for a citizen and public official. The guarantor of these tasks was to be judges' independence and a well-organized justice system.

However, the organizers of the Polish justice system had to deal with great difficulties while achieving their goals. First of all, the democratic principles of the March Constitution of 1921 were violated. The adopted laws contained articles which considerably restricted judges' independence. Under the new April Constitution of 1935, courts became state bodies.

Under such conditions, taking into account the role of judicature in the society, a range of theoretical and practical scholars wrote articles for legal periodicals in which they focused on moral and psychological requirements for judges and made an attempt to outline the image of a Polish judge. The main criterion of such an image was the fight for the independence of the judiciary. The most important moral and psychological requirements were the following: a judge shall be governed only by the laws; a judge shall be independent from the authorities and high-ranking officials; a judge shall understand the fatefulness and importance of his/her duty; a judge shall protect justice; a judge shall be strong with an iron will; a judge shall combine intellect and a high level of culture, as well as talent, knowledge, pure heart, etc.

The issue of moral and psychological requirements for judges did not turn into an ample discussion by lawyers. Thus, a unified concept of the moral-psychological image of a Polish judge was not created. It was due to the range of objective reasons which affected considerably the quality of judicature.

Keywords: interwar Poland, judges, legal periodicals, moral and psychological requirements, legal status.

*Стаття: надійшла до редакції 28.10.2020
прийнята до друку 12.11.2020*